

Ogólnopolska Konferencja Naukowa
Sekcji Socjologii Religii
Polskiego Towarzystwa Socjologicznego

**Religia a wyzwania współczesności
z perspektywy nauk społecznych**

**Religion and the Challenges of the Present
from a Social Sciences Perspective**

Kraków, 17–19.11.2016

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Komitet Organizacyjny Konferencji:

Prof. dr hab. Irena Borowik – przewodnicząca
Dr hab. Stella Grotowska
Dr hab. Piotr Stawiński, prof. UP
Dr Grzegorz Kubiński – sekretarz
Dr Agnieszka Dyczewska
Mgr Inga Koralewska
Mgr Joanna Mleczko

Wolontariusze:

Studenci i studentki Instytutu Socjologii UJ,
Wydziału Humanistycznego AGH
i Instytutu Filozofii i Socjologii UP

Konferencja „Religia a wyzwania współczesności z perspektywy nauk społecznych”
jest współfinansowana w ramach umowy 942/P-DUN/2016
ze środków Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego
przeznaczonych na działalność upowszechniającą naukę i Instytut Socjologii UJ

Witamy na corocznej konferencji Sekcji Socjologii Religii!

Tegoroczna edycja konferencji ma specjalny charakter z kilku powodów.

Po pierwsze, jest współorganizowana przez trzy ośrodki akademickie, w których pracują socjologowie religii i prowadzą badania z zakresu tej subdyscypliny. Może to stwarzać pewne praktyczne niedogodności (przepraszamy), ale jednocześnie pozwala poznać lokalizacje i wnętrza trzech uczelni Krakowa: Uniwersytetu Jagiellońskiego (pierwszy dzień obrad w historycznym budynku Collegium Maius; na UJ działają na Wydziale Filozoficznym dwie jednostki, które specjalizują się w badaniach z zakresu socjologii religii: Zakład Społecznych Badań nad Religią w Instytucie Socjologii i Zakład Socjologii Religii w Instytucie Religioznawstwa), AGH (siedziba Wydziału Humanistycznego przy ul. Gramatyka 8A, w którym religię, głównie albo aspektowo, badają pracownicy praktycznie wszystkich katedr) i Uniwersytetu Pedagogicznego (z siedzibą przy ul. Podchorążych 2, gdzie mieści się Instytut Filozofii i Socjologii, w którym ulokowana jest Katedra Socjologii Religii).

Po drugie, mamy trzech gości specjalnych, którzy wystąpią w pierwszej sesji plenarnej – *The Power of Religion: Paradigms of Understanding and Lessons from Experience*. Chociaż dzisiaj już nikt nie neguje znaczenia religii i nikt nie twierdzi, że jej rola w życiu współczesnych społeczeństw maleje, a także że proces ten będzie postępować, to jednak samo rozumienie religii, granic między religią i niereligią jest przedmiotem nieustających sporów. Będzie o tym mówić prof. Monika Wohlrab-Sahr. O tym jak religia „pracuje” w warunkach określonych wojną na przykładzie Bałkanów i Ukrainy będą mówić prof. Dino Abazović i prof. Liudmyla Fylypovych.

I po trzecie, z myślą o nich, ale także innych potencjalnych odbiorcach nie znających języka polskiego, organizujemy sekcję w języku angielskim, pokazującą religijne „oblicza” Polski na dzisiaj, w tym na tle przemian ostatnich dekad bardzo aktualne tematy.

I – po czwarte – tą konferencją kończymy kadencję zarządu Sekcji Socjologii Religii z okresu trzech lat 2013–2016, której pracom miałam przyjemność przewodniczyć, w czym wspierały mnie Stella Grotowska i Małgorzata Zawila.

Udanych obrad!

W imieniu Komitetu Organizacyjnego

Irena Borowik

NASI GOŚCIE

Prof. Dino Abazović – socjolog, pracownik naukowy Wydziału Nauk Politycznych Uniwersytetu w Sarajewie, prowadzący wykłady w kraju i za granicą. Specjalista w zakresie religii i konfliktu, religii i polityki, w tym roli religii w społeczeństwach postsocjalistycznej transformacji i religijnego odrodzenia, a także napięć pomiędzy religijnymi roszczeniami a prawami człowieka w rozwijających się demokracjach w Europie Środkowo-Wschodniej.

Realizował liczne projekty badawcze (między innymi w Bośni i Hercegowinie oraz Chorwacji), a jego publikacje obejmują zarówno książki jak i artykuły publikowane w kilku językach, z których najszerzej znane są książki (w języku bośniackim) – *Bośniaccy muzułmanie – między sekularyzacją i desekularyzacją* (2012), *Przemiany religii: eseje o religijnym i politycznym* (2010), *O Narod i Boga: socjologiczne studium religijnego nacjonalizmu* (2006). W 2015 roku wydał w Palgrave MacMillan (współredagowaną z Mitją Velikonją) książkę *Post-Yugoslavia: New Cultural and Political Perspectives*.

Prof. Liudmyła Fylypovych Oleksandrivna – etnolog, religioznawczyni, pracuje w Ukraińskiej Akademii Nauk w Kijowie. Członkini wielu krajowych i międzynarodowych organizacji naukowych, od 2003 roku wiceprzewodnicząca Kijowskiego Oddziału Ukraińskiego Związku Badaczy Religii.

Uczestniczka licznych krajowych i międzynarodowych zespołów badawczych, programów dydaktycznych i publikacji z zakresu religioznawstwa, historii i etnologii religii, nowych ruchów religijnych, duchowości, wolności religijnych, stosunków między państwem i Kościołem, dialogiem międzyreligijnym, sytuacji religijnej w Ukrainie i na świecie.

Publikuje w językach ukraińskim, rosyjskim i angielskim, ostatnio wydała książki: *Kultura religijnego życia* (j. ukr., 2016) i *Religijne organizacje w społecznej przestrzeni Białorusi i Ukrainy: kształtowanie się mechanizmów partnerstwa* (j. ros, 2014). Jest autorką wielu artykułów w czasopiśmie i rozdziałów w książkach, m.in. rozdziału *Religious education in Ukraine* wydanego przez Routledge *Handbook of Religious Education* (2012).

Prof. Monika Wohlrab-Sahr specjalizuje się w zakresie socjologii kultury i socjologii religii, pracuje na Uniwersytecie w Lipsku, obecnie kieruje (z Christophem Kleine) projektem finansowanym przez Niemiecką Radę Badań (DFG) „Różnorodne sekularności: poza Zachodem, poza nowoczesnościami” (*Multiple Secularities: Beyond the West, Beyond Modernities*). W 2008 roku otrzymała nagrodę René-König Niemieckiego Towarzystwa Socjologicznego za najlepszy podręcznik – za książkę *Jakościowe metody badań* (*Qualitative Sozialforschung*, z Aglają Przyborski). Wykładała na uniwersytetach zagranicznych – w Berkeley, Florencji, New Delhi i Montrealu.

Jej główne zainteresowania badawcze obejmują: konwersje na islam w Niemczech i USA, islam w Europie, „wymuszoną” sekularyzację we wschodnich Niemczech i „różnorodne sekularności”, które są jej autorską interpretacją przemian religijnych. Autorka licznych książek i artykułów, w tym m.in. (w j. niem.): *Wymuszona sekularyzacja* (2009), *Konwersja na islam w Niemczech i USA* (1999). Współredaktorka tematycznego numeru „International Sociology” zatytułowanego *Różnorodne sekularności: religia i nowoczesność w erze globalizacji*.

PROGRAM KONFERENCJI / CONFERENCE PROGRAMME

Czwartek / Thursday (17.11.2016)

UJ, Collegium Maius, ul. Jagiellońska 15, sala im. Michała Bobrzyńskiego, II piętro / Jagiellonian University, Collegium Maius, 15 Jagiellońska Street, Bobrzyński Hall, 2nd floor

- 13.30–14.00 **Rejestracja uczestników / Registration of the participants**
- 14.00–14.30 **Otwarcie sesji i powitanie uczestników / Conference opening & welcome**
- 14.30–16.30 **I Plenary Session: *The Power of Religion: Paradigms of Understanding and Lessons from Experience***
Chair: Prof. Marcin Lubaś
1. Prof. Monika Wohlrab-Sahr, University of Leipzig – *Conflicts over the Boundaries of Religion*
  2. Prof. Dino Abazović, University of Sarajevo – *The Return and Power of Religion in the Public Sphere – The Case of the Balkans*
  3. Prof. Liudmyła Fylypovych, Dr. Oksana Horkusha, NAS of Ukraine, Kyiv – *The Reaction of Ukrainian Churches to the Geopolitical Conflict between Ukraine and Russia*
- 16.30–17.00 **Przerwa kawowa / Coffee break**
- 17.00–19.00 **II Plenary Session: *Religion in Poland – Stability and New Trends***
Chair: Prof. Stella Grotowska
1. Prof. Irena Borowik, Jagiellonian University – *Continuity and Change in the Religiosity of Poles in the Last Decades*
  2. Dr. Katarzyna Zielińska, Jagiellonian University – *Constructing Counter-Hegemony? Discursive Strategies in Polish arliamentary Discourse for Building Resistance against the Hegemonic Position of Roman Catholicism*
  3. Dr. Dorota Hall, PAS, Warsaw – *Harmonizing Religious Engagement with Sexual and Gender Non-Normativity in Poland: Possibilities and Limitations*
  4. Dr. Sławomir Mandes, University of Warsaw – *Young Polish Catholics and Catholics from Other Countries – What Participants of World Youth Day Believe and How They Differ*
- 19.15 **Kolacja powitalna / Welcome dinner**
Restauracja Corleone, ul. Poselska 19 / Corleone Restaurant, 19 Poselska Street

Piątek (18.10.2016)

Wydział Humanistyczny, Akademia Górniczo-Hutnicza
im. Stanisława Staszica w Krakowie. ul. Gramatyka 8A, Kraków

10.00–11.30 III Sesja plenarna: *Religia a migracje*

(Sala posiedzeń, parter)

Prowadzący: Prof. Janusz Mucha

1. Dr Ziad Abu Saleh, Uniwersytet SWPS – *Religia przodków w realiach społeczeństwa wielokulturowego – młodzież pochodzenia arabskiego w Europie Zachodniej*
2. Dr Artur Wysocki, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego – *Integracja imigrantów w parafiach na przedmieściach Paryża. Przemiany i współczesne uwarunkowania*
3. Dr hab. Kamil Kaczmarek, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza – *Głos biskupów w debacie o przyjmowaniu migrantów*

11.30–12.00 Przerwa kawowa

12.00–14.00 Sesje równoległe:

IV: *Strategie religijne współczesności*

(sala 120, I piętro)

Prowadzący: dr hab. Kamil Kaczmarek

1. Dr hab. Antoni Szwed, Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN – *O współczesnych próbach globalizacji religii w duchu deistycznym*
2. Dr Michał Warchala, Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN – *Sekularyzacja inaczej: Marcela Gaucheta koncepcja „wyjścia z religii”*
3. Dr Oleg Yarosh, Narodowa Akademia Nauk Ukrainy – *Trajektorie nawróceń na islam w sufickich wspólnotach w Europie Zachodniej*
4. Mgr Inga Koralewska, Uniwersytet Jagielloński – *Religia w dyskursie prasowym wokół aborcji w latach 2004–2014*

Referat wyłożony: dr Monika Ślęzak – *Muzułmańscy imigranci w Polsce współczesnej*

V: *Wspólnotowe aspekty religii*

(Sala posiedzeń, parter)

Prowadząca: dr Dorota Hall

1. Prof. Halina Rusek, Uniwersytet Śląski – *Religijność mieszkańców wsi w przekazie rodzinnym – trwałość i przemiany*
2. Dr Wiesław Romanowicz, Państwowa Szkoła Wyższa w Białej Podlaskiej – *Akcja „Wisła” jako czynnik kształtowania tożsamości religijnej prawosławnych na południowym Podlasiu*

3. Dr Marcin Jewdokimow, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego – *W stronę sekularyzacji semantycznej? Klasztor w lokalnym dyskursie społecznym – stadium przypadku klasztorów cysterskich*

4. Mgr Luiza Organek, Uniwersytet Warszawski – *Wiara religijna a wspólnota etniczna. Studium porównawcze przemian religijności tradycyjnej w kaszubskiej gminie Parchowo oraz w górnośląskiej gminie Tarnów Polski*

14.00–15.30 Obiad

15.30–17.30 Sesje równoległe:

VI: *Religia w dynamice współczesności*

(sala 120, I piętro)

Prowadzący: dr hab. Antoni Szwed

1. Dr Maria Rogińska, Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN – *Transformacje społeczno-polityczne a wiara naukowców. Przypadek Ukrainy*
2. Dr Dorota Czakon-Tralski, Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN, dr Bogdan Pliszka, Politechnika Śląska w Gliwicach – *Religia w życiu codziennym polskich muzułmanek*
3. Mgr Agata Rejowska-Pasek, Uniwersytet Jagielloński – *Humanistyczne obrzędy przejścia jako świecka alternatywa Polskiego Stowarzyszenia Racjonalistów*
4. Dr Marcin Zarzecki, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego – *Algorytmy religii – technika data mining w eksploracji wolumenów danych postaw religijnych*

VII: *Media i religia*

(Sala posiedzeń, parter)

Prowadząca: prof. Halina Rusek

1. Dr Ewa Stachowska, Uniwersytet Warszawski – *Mediatyzacja religii na przykładzie dyskursu prasowego w Polsce*
2. Dr Grzegorz Kubiński, Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN – *Sposoby dekodowania oraz interpretowania medialnego wizerunku Państwa Islamskiego*
3. Mgr Irena Windyga, Uniwersytet Warszawski – *Definicje pojęcia „praca” w „Gościu Niedzielnym” i w „Zwiastunie Ewangelickim” – porównanie wyników analizy pola semantycznego z roczników 2003 i 2014*
4. Mgr Joanna Mleczo, Uniwersytet Jagielloński – *Orientacje seksualne jako przedmiot dyskursu prasowego. Analiza nagłówków publikacji w wybranych tygodnikach opinii*

Sobota (19.10.2016)

Instytut Filozofii i Socjologii UP, ul. Podchorążych 2, Kraków

OBRADOM TOWARZYSZY WYSTAWA FOTOGRAFII BOGDANA
PLISZKI *ALBAŃSCY BEKTASZYCI*
(sala 337, III piętro)

9.00-11.00 **Sesje równoległe:** **VIII: Religia a ład społeczny**

(sala 337, III piętro)

Prowadzący: dr hab. Piotr Stawiński

1. Dr Marcin Choczyński, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego – *Religijność senioralna w kontekście dobrostanu społecznego*
2. Dr Magdalena Krysińska-Kałużna, Uniwersytet Warszawski – *Pomiędzy ubojem rytualnym a świętą krową. Podejście pluralistyczne w antropologii prawnej*
3. Mgr Katarzyna Skulimowska – *Ekologiczne programy wybranych Nowych Ruchów Religijnych w Japonii*
4. Mgr Artur Wójtowicz – *Kontrowersje wokół poligamii mormońskiej. Problematyka odradzania się wielożeństwa mormońskiego we współczesnym świecie*

IX: Praktyczny wymiar religii

(sala 30, parter)

Prowadząca: dr hab. Halina Mielicka-Pawłowska

1. Dr Tomasz Adamczyk, Katolicki Uniwersytet Lubelski – *Przemiany w religijności i moralności polskich migrantów na Brooklynie*
2. Dr Renata Dopierała, Uniwersytet Łódzki – *„Destyluj siebie aż do uzyskania esencji” – minimalizm w perspektywie religijnej*
3. Dr Wojciech Klimski, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego – *Churching w wielkim mieście. Praktyka pobożnościowa czy kolekcjonowanie przeżyć religijnych?*
4. Dr Małgorzata Zawila, Uniwersytet Jagielloński – *Religijne znaczenia przedwojennych cmentarzy restytuowanych we współczesnej Polsce*

11.00-11.30 **Przerwa kawowa**

11.30-13.30 **X Sesja plenarna: Religia w świecie współczesnym – diagnoza, prognozy** (sala 337, III piętro)

Prowadząca: prof. Irena Borowik

1. Dr hab. Piotr Stawiński, Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN – *Integracyjna i dezintegracyjna rola religii w procesach globalizacji*
2. Dr hab. Halina Mielicka-Pawłowska, Uniwersytet Jana Kochanowskiego – *Wydarzenie religijne jako forma ponowoczesnej duchowości*
3. Prof. Zbigniew Pasek, Akademia Górniczo-Hutnicza im. Staszica – *Między samorealizacją a ideałem self-made mana, czyli protestancki etos pracy a nowa duchowość*

13.30 **Zamknięcie obrad**

ABSTRAKTY

Prof. Dino Abazović, University of Sarajevo
dino.abazovic@fpn.unsa.ba

The Return and Power of Religion in the Public Sphere – The Case of the Balkans

The debates about the return (and power) of religion in the public sphere (Butler, Habermas, Taylor, West) inevitably resonate in the so-called European periphery (e.g. the Balkans) as well. However, more than ten years ago, the concluding remarks of the *Reflection Group Report on the Spiritual and Cultural Dimension of Europe* (2005) stated that, even in Europe where modernization and secularization appear to go hand in hand, public life without religion is inconceivable. Accordingly, in the search for forces capable of establishing cohesion and identity in the European Union, the question of the public role of European religions is particularly important. Yet, at the same time, the *Report* highlights questions concerning the public role of religion in Europe which resurfaced recently because of the Balkan wars, the Muslim immigration into Europe, and (less dramatically so far) the prospect of Turkey's becoming an EU member.

In this paper an overview of the secularization debate in sociology will be briefly presented – from the early period (religion and modernization), through the main arguments of the post-secularist approach (rational choice theory and religion), to the (neo-)secularist one in understanding secularization processes (secularization as a descriptive and not normative hypothesis). Further on, Phillip S. Gorski's approach of "historicizing the secularization debate" will be applied to the Balkan case in order to propose a possible agenda for future research. Finally, the issue of political and/or religious identities will be discussed as one of the potential approaches in problematizing these processes in the Balkans as well as in the modern world.

Today the debates about the return (and power) of religion in the public sphere are focusing almost solely on security dilemmas and the problems of refugees and immigrants in the EU. Not much attention has been given to the situation in candidate countries on the road to EU membership, including those once a part of Yugoslavia. By default, democracy along with the political culture of pluralism, human rights, and liberal tolerance are accepted as basic products of European cultural modernity. Still, the ideas emanating from Europe about what modernity should look

like are coming under increasing fire not only from "new religio-political groups" (Keddie) outside Europe, but within the so-called European periphery as well. The principal question is whether something went wrong and what. Is this the time to re-think how to foster a debate that would result in "verbalizing the unspoken 'cultural' requirements of being European" (Casanova) in the societies of the European Union and the Balkans, and examine the role of new religious politics in that debate?

Dr Tomasz Adamczyk, Katolicki Uniwersytet Lubelski
xtomaszadamczyk@gmail.com

Przemiany w religijności i moralności polskich migrantów na Brooklynie

Zjawisko emigracji od wielu lat stanowi przedmiot socjologicznej refleksji. W ostatnich latach socjologowie badają społeczne skutki ostatniej wielkiej fali emigracji. Ma ona, w przeciwieństwie do pozostałych emigracji, charakter *stricte* zarobkowy. Od wstąpienia Polski do Unii Europejskiej Stany Zjednoczone przestały być głównym kierunkiem obieranym przez emigrantów, choć w dalszym ciągu popularnym. Ukazanie wpływu zjawiska emigracji na religijność i moralność jest z badawczego punktu widzenia ciekawym zagadnieniem.

W referacie *Przemiany w religijności i moralności polskich migrantów na Brooklynie* ukazane zostaną wyniki badań socjologicznych przeprowadzonych w 2016 roku. Były to badania jakościowe zrealizowane wśród 40 polskich emigrantów techniką swobodnego wywiadu. Na kanwie scenariuszy przemian religijnych i moralnych, których autorem jest Janusz Mariański, referat ukazuje dynamikę procesu przemian religijnych i moralnych badanych osób w warunkach mobilności społecznej.

Prof. Irena Borowik, Jagiellonian University
uzborowi@cyf-kr.edu.pl

Continuity and Change in the Religiosity of Poles in the Last Decades

This presentation aims to show two parallel processes – the continuity and stability of the position of religion in Poland after 1989 as well as certain key elements of ongoing change. The starting point is the context of the broader changes in the

religious sphere in Central and Eastern Europe caused by the collapse of communism. The dominant feature of those times – freedom – was felt personally by individuals, and was also accompanied by changes in the legal and political regulations concerning religion.

What was observed in many countries (in Russia, for instance) could be called a collective conversion from atheism to religion. But this was not the case in Poland where religion – subjectively (as religiosity) and objectively (as the Roman Catholic Church) – was strong and did not leave room for conversion; quite the opposite, the fall of communism rather created space for conversions from religion. Fascinating against this backdrop is the stability of religious attitudes among Poles and, thus, the second part of this presentation is devoted to an explanation of this phenomenon. However, despite the stability of general indicators, there are important symptoms of changes, especially visible amidst the younger generation. This is discussed in the third and final part of this paper.

Dr Marcin Choczyński, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego
marcin.choczynski@gmail.com

Religijność senioralna w kontekście dobrostanu społecznego

Religijność osób starszych charakteryzuje się głębokością oraz zaangażowaniem, co wynika pośrednio z uwarunkowań kontemplacyjnych będących ważnym składnikiem tożsamości w okresie zbliżającego się kresu egzystencji. Podsumowanie swojej prywatnej narracji oraz niepowtarzalnej drogi życia jednostkowego wpływa ponadto na osobiste odniesienia do sfery sakralnej. W swoim opracowaniu przedstawie zarys religijności seniorów warszawskich, który wyłonił się z moich autorskich badań jakościowych przeprowadzonych w 2015 roku. Przedstawiona religijność senioralna spełnia w większości przypadków cele terapeutyczne, stanowi pewne odniesienia do zaspokojenia potrzeb afiliacyjnych oraz emocjonalnych. Efektem jest dążenie do osiągnięcia specyficznego dla wieku starszego dobrostanu, będącego jakby stanem pozytywnego „rozliczenia” ze swoim życiem.

Dr Dorota Czakon-Tralski, Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN
Dr Bogdan Pliszka, Politechnika Śląska w Gliwicach
dczakon@wp.pl

Religia w życiu codziennym polskich muzułmanek

Obecnie w Polsce mieszka ok. 20–25 tys. muzułmanek. Zdecydowana większość z nich to konwertytki, które dobrowolnie przeszły na islam. W wystąpieniu postaramy się odpowiedzieć na pytanie, co motywuje je do zmiany wiary, a także na czym polega ich codzienna religijność.

Dr Renata Dopierała, Uniwersytet Łódzki
renata_dopierala@poczta.onet.pl

„Destyluj siebie aż do uzyskania esencji” – minimalizm w perspektywie religijnej

Na tytułowe wyzwania współczesności proponuję spojrzeć przez pryzmat minimalizmu, w szczególności koncentrując się na propagowanych przezeń zasadach i zaleceniach kierowanych do poszukujących sensu i zrozumienia świata jednostek. Minimalizm jest postrzegany najczęściej jako dążenie do upraszczania życia w różnych jego aspektach – pracy, relacji interpersonalnych, odżywiania itd. Postawa taka zakłada refleksyjne i krytyczne podejście do zjawiska konsumpcjonizmu, ograniczanie swego stanu posiadania i odrzucanie tego, co zbędne po to, by odkryć swoje prawdziwe „Ja” i wartości prostego życia. Tym samym minimalizm może być traktowany jako nowa forma duchowości, choć mająca wyraźne antecedencje w starożytnych poglądach filozoficznych, ruchach kontrkulturowych lat 60. XX wieku czy ruchu dobrowolnej prostoty.

Przedmiotem moich rozważań i dociekań będzie tzw. minimalizm chrześcijański. Rekonstrukcja jego założeń i przejawów pozwoli udzielić m.in. odpowiedzi na pytania, w jakim stopniu dostarcza on instrumentów do budowania szeroko pojętego dobrostanu jednostki oraz czy może być on traktowany jako nowa forma religijności lub religia alternatywna. Materiałem źródłowym poddanym analizie będą blogi i publikacje poświęcone minimalizmowi.

Prof. Liudmyla Fylypovych, Dr. Oksana Horkusha, NAS of Ukraine, Kyiv
lfilip56@gmail.com

The Reaction of Ukrainian Churches to the Geopolitical Conflict between Ukraine and Russia

Those religious institutions which have historically considered themselves Ukrainian because of their establishment and/or missionary vocation have condemned the current Russian aggression. Their clergy are actively present on the frontlines as chaplains and volunteers, and their institutions provide financial, material, and spiritual support to the Ukrainian soldiers, settlers, and the local population. Such churches and religious communities of this guidance have been persecuted in Russia, especially in occupied Crimea as well as the Donetsk and Lugansk regions (UGCC, UOC-KP SMMC). Quite unsurprisingly, they are involved in a patriotic upbringing; in the regions in which these churches are significant and strong (i.e., Western and Central Ukraine), more aid is made available to military units.

Alternatively, the churches which have largely not engaged with civil society perceived the EuroMaidan protests in a generally negative light. Once able to claim the top rungs of the church-state relations ladder, these institutions have shed the skin of a spiritual and religious organization and have been converted into a supervisory and ideological apparatus serving some system of power. This is, for instance, the function of the Russian Orthodox Church, and this is why the Ukrainian Orthodox Church affiliated with the Moscow Patriarch (UOC MP) today finds itself in a very difficult position: the latter must choose an identity, balancing between an identification as the servant of an aggressor ideological system or as purely a ritual-producing institution.

A number of religious organizations and denominations (including Seventh Day Adventists and Jehovah's Witnesses), on the basis of their own theological position, have tried to consistently demonstrate their neutrality vis-à-vis the Maidan events. This, however, eventually created a sense of their disconnection from the social reality, a conscious distancing from it. Consequently, this has certainly reduced the chances of these religious communities to influence their future, keeping in mind that condoning or not resisting evil is, under certain circumstances, a crime against the good.

A church, or religion as a whole, is always deeply connected to geopolitics, especially in the promotion of progressive or regressive trends for social and historical development. Thus, religious ideas are able to inspire social and historical progress; interpretation of these ideas are truly embodied in religious and social

activities. The reactions of Ukrainian churches and religious denominations to the conflict between Russia and Ukraine bear more than just religious, moral, political or economic intentions and dimensions – these reactions entail civilizational and existential dimensions as well.

Dr. Dorota Hall, Polish Academy of Sciences, Warsaw
dhall@ifispan.waw.pl

Harmonizing Religious Engagement with Sexual and Gender Non-Normativity in Poland: Possibilities and Limitations

Drawing on ethnographic research among non-heteronormative people who declare themselves Christian (mainly Roman Catholic), I will speak about resolving the tension between sexual/gender non-normativity and religious engagement, a resolution that results in the harmonization of these two spheres of human life. I assume that this tension does not occur solely within the isolated realm of conflict produced within a religious tradition; instead, it engages an extensive and dynamic discursive structure that embraces not only religious, but also medical and emancipatory discourses entangled in a complex (often antagonistic) relationship with one another. Assumed, too, is that the discursive structure organizing the societal imagination permeates and shapes the experiences of Christians who do not comply with the heterosexual norm.

Thus, it will be shown how – at the individual level – the ways by which sexuality has been reconciled with religion have changed over time in connection with discursive transformations. I will point to the fact that, in Poland, broad possibilities in this regard have emerged within the last dozen or so years due to the development of the LGBT emancipatory discourse. Time permitting, I would also like to indicate problems related to this discourse's reliance on identity politics. The LGBT emancipatory discourse opens up opportunities to harmonize sexuality with religion for those who quite unambiguously identify themselves with the “gay” or “lesbian” subject position, but it marginalizes those situating themselves in the realm of bisexuality or transgenderism. This paper summarizes selected points from my book, *Searching for a Place: LGBT Christians in Poland*, published recently by the IFiS Press (in Polish).

W stronę sekularyzacji semantycznej? Klasztor w lokalnym dyskursie społecznym – studium przypadku klasztorów cysterskich

Proponowane wystąpienie ma na celu przedstawienie fragmentu moich badań nad znaczeniami i funkcjami klasztorów dziś. W ramach wystąpienia poruszę problem obecności badanych przeze mnie klasztorów cysterskich w lokalnym dyskursie społecznym, który rekonstruować będę poprzez analizę wybranych lokalnych publikacji papierowych i elektronicznych (strony internetowe prowadzone przez jednostki samorządu terytorialnego oraz cystersów, broszury promujące gminy itd.). Problem obecności religii w dyskursie publicznym będę eksplorował poprzez analizę dyskursu o klasztorach. Główny wniosek płynący z analizy wybranych tekstów jest następujący: klasztory opisywane są jako instytucje więcej niż religijne oraz za pomocą narracji nie tylko religijnych, a dokładniej: zabytkowo-architektonicznych (klasztor jako zabytek, budynek o wartości architektonicznej i estetycznej), turystyczno-promocyjnych (klasztor jako potencjał rozwoju miejscowości poprzez promowanie miejscowości i atraktor turystów), historycznych i patriotyczno-tożsamościowych (klasztor jako element lokalnej pamięci zbiorowej, budulec lokalnego „my”) i kulturalnych (klasztor jako instytucja kultury).

W ramach proponowanego wystąpienia podejmę próbę interpretacji takiego kształtu lokalnego, społecznego dyskursu o klasztorach, odnosząc się do koncepcji pól Pierre’a Bourdieu oraz teorii sekularyzacji. Z jednej strony sytuacja wskazuje, że klasztor jako instytucja przekracza pole religii w ujęciu dyskursywnym (i jest pozycjonowany poza polem religijnym przez aktorów sekularnych), z drugiej strony, konstrukcja dyskursu o klasztorach ujawnia pewnego rodzaju sekularyzację semantyczną, polegającą na opisywaniu instytucji religijnych za pomocą znaczeń sekularnych. Tematyką klasztorów zajmuję się od 2012 roku, realizując badania terenowe w wybranych miejscowościach, w których zlokalizowane są klasztory cysterskie.

Głos biskupów w debacie o przyjmowaniu migrantów

W referacie zostaną poddane analizie wypowiedzi polskich biskupów katolickich dotyczące kryzysu migracyjnego. Celem jest uchwycenie zróżnicowania typów postaw etycznych i ich uzasadnień.

Churching w wielkim mieście. Praktyka pobożnościowa czy kolekcjonowanie przeżyć religijnych?

Tematem referatu będzie *churching*, polegający na regularnym udziale we mszy świętej raz w kościele parafialnym, a raz w innych kościołach. Inaczej mówiąc, jest to swoiste wędrowanie od kościoła do kościoła, aby uczestniczyć w określonej praktyce religijnej. W referacie zostanie zaprezentowana popularność tego fenomenu oraz towarzysząca mu motywacja. Ta ostatnia rozstrzyga, na ile jest to sposób gromadzenia przeżyć religijnych, a na ile jest to wyraz pogłębionej więzi z *sacrum*. Sam *churching* wydaje się fenomenem społeczeństwa konsumpcyjnego. Promowane przez nie dokonywanie wyborów i związana z nimi orientacja doznaniowa obejmuje niemal każdy rodzaj aktywności człowieka. Pozytywnych przeżyć dostarczają zakupy, zabawa, zwiedzanie muzeów czy religia. Dlatego obserwuje się w nim obecność takich fenomenów, jak: *shopping*, *clubbing*, *museuming* i właśnie *churching*. Z drugiej strony społeczeństwo konsumpcyjne generuje postawy o dekonsumpcyjnym charakterze. Polegają one na świadomej odmowie uczestniczenia w kulturze konsumpcji. Cenią autentyczne, racjonalne i świadome aktywności, które można wiązać z religijnymi praktykami pobożnościowymi. Referat będzie prezentował wyniki reprezentatywnych badań zrealizowanych na próbie 748 respondentów w archidiecezji warszawskiej w 2014 roku. Badanie zostało przeprowadzone przez Pracownię Badawczą Polskiego Pomiaru Postaw i Wartości Instytutu Socjologii UKSW.

Religia w dyskursie prasowym wokół aborcji w latach 2004–2014

Zagadnienie aborcji stanowi jeden z tematów dzielących polskie społeczeństwo: jedni stanowczo sprzeciwiają się tej praktyce, podczas gdy inni traktują prawo do aborcji jako jedno z elementarnych praw człowieka. Nie brakuje też osób, które wstrzymują się od zabierania głosu w tej sprawie. Spór ten zaostrzył się w ciągu ostatniego roku, jednak jest obecny w Polsce od czasu transformacji ustrojowej. Jak wynika z badań, w ostatnich latach większość Polaków zgadza się z obowiązującym w Polsce prawem aborcyjnym. W polskiej literaturze naukowej istnieją opracowania dotyczące aborcji w dyskursie publicznym, jednak niewiele z nich jest poświęconych roli religii w dyskursywnych przedstawieniach tego zagadnienia. Temat ten wydaje się szczególnie interesujący ze względu na istotną rolę religii w polskiej przestrzeni publicznej. Celem mojego wystąpienia jest wypełnienie tej luki i przedstawienie roli religii w dyskursie prasowym wokół aborcji. Szczególny nacisk położony zostanie na sposoby legitymizacji stanowisk dyskursywnych, które zawierają odniesienia do religii. Badaniem został objęty dyskurs prasowy w latach 2004–2014, przy czym najważniejsze kryterium doboru materiału podyktowane zostało występowaniem debat dotyczących aborcji w parlamencie.

Dr Magdalena Krysińska-Kałużna, Uniwersytet Warszawski
krysinska@o2.pl

Pomiędzy ubojem rytualnym a świętą krową. Podejście pluralistyczne w antropologii prawnej

Konflikty pomiędzy normami odzwierciedlającymi różne systemy wartości, zdarzają się coraz częściej i nabierają coraz większego znaczenia. Wyznawcy różnych religii domagają się – w różnych kontekstach społeczno-politycznych – uznania swoich praw do określonych praktyk religijnych. Niektóre z tych praktyk są przez część społeczeństwa odbierane jako kontrowersyjne lub niedopuszczalne. Przykładem może być praktyka uboju rytualnego w Polsce. Przy narastających trudnościach społecznego porozumienia dotyczącego nadrzędności określonych norm i wartości coraz większego znaczenia nabiera antropologia prawna analizująca m.in. źródła i sensy określonych praktyk, w tym praktyk religijnych, w powiązaniu z ich

usankcjonowaniem prawnym. W sytuacji konfliktu pomiędzy określonymi wartościami religijnymi szczególnie pomocne jest podejście pluralistyczne w antropologii prawnej. Posługując się konkretnymi przykładami, przedstawię możliwości zastosowania tego podejścia, które – w oparciu o racjonalność komunikacyjną (konsensualną) – umożliwi porozumienie pomiędzy różnymi systemami kulturowymi.

Dr Grzegorz Kubiński, Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN
grzegorz.kubinski@gmail.com

Sposoby dekodowania oraz interpretowania medialnego wizerunku Państwa Islamskiego

W proponowanym referacie głównymi zagadnieniami będą następujące kwestie: sposób tworzenia wizerunku Państwa Islamskiego w społeczeństwie przez wybrane media europejskie głównego nurtu oraz reakcja na niego użytkowników wybranych mediów społecznościowych. Niewątpliwie materiały propagowane przez ISIS są doskonale opracowane pod względem atrakcyjności medialnej. Badacze wskazują, że mają one stosunkowo duży wpływ na proces rekrutacji bojowników oraz kreowanie postaw neofickich wśród innych wyznań. Przekaz materiałów ISIS zdaje się być jednoznaczny i dobrze znany: tworzenie poczucia ciągłego zagrożenia i terroru przy jednoczesnym operowaniu narracją braterstwa i wspólnoty religijnej. Taką formę interpretacji przyjmują jednak nie tylko agendy medialne Daesh, ale również zachodnie media. Istotne wydaje się pytanie, na ile powielają one tylko otrzymany komunikat, a na ile same, w sposób świadomy i intencjonalny, kreują i wzmacniają obraz ISIS jako współczesnego monstrum.

Analiza treści wybranych internetowych mediów społecznościowych może wydawać się interesująca w zestawieniu z ogólnie przyjętymi w mediach formami informowania oraz interpretowania komunikatów Państwa Islamskiego. W Internecie preferowane odczytanie komunikatów dotyczących ISIS bardzo często ulega deformacji, w której istotną rolę odgrywają zachodnie elementy popkulturowe, a potencjalni odbiorcy dekodują przekazy dotyczące okrucieństwa i fanatyzmu ISIS w zgoła odmienny od oczekiwanego sposób. Być może takie działania, traktowane jako element „wojny informacyjnej”, mogą tworzyć przeciwwagę dla informacji o Daesh, wpisując je w zupełnie odmiennie od zamierzonych narracje. Funkcjonowanie oddolnych, internetowych form oporu, interpretacji oraz niezależnego dekodowania tych przekazów, staje się realnym punktem oporu i swego rodzaju próbą „oswojenia” owego współczesnego potwora.

Young Polish Catholics and Catholics from Other Countries: What Participants of World Youth Day Believe and How They Differ

World Youth Days (WYD) are held every 2–3 years in selected cities on different continents. One of the objectives of WYD is to enable young Roman Catholics to meet their peers from different countries and continents, and to experience “the great community.” They are young and they are Catholics, but they come from different countries and cultures.

In my presentation I aim to answer the question of whether religion reduces cultural differences: do all young Roman Catholics share the same values and experiences? In particular, what differs young Polish Catholics from their peers from Italy, the USA, and Latin America? The data for the analysis is derived from an online survey conducted before and after WYD as well as from in-depth interviews carried out with young people taking part in World Youth Day in Krakow in 2016.

Dr hab. Halina Mielicka-Pawłowska, Uniwersytet Jana Kochanowskiego
halina.mielicka@wp.pl

Wydarzenie religijne jako forma ponowoczesnej duchowości

W pluralistycznym społeczeństwie ponowoczesnym wydarzenia religijne o charakterze masowym stają się faktem społecznym niezależnie od postaw ludzi wobec instytucji Kościoła. Przekazy medialne nie tylko czynią z tych wydarzeń widowisko, ale też wprowadzają wirtualne odrealnienie rzeczywistości. Skutkiem jest nie tylko zaliczenie religii do jednej z wielu form kultury popularnej, ale też wprowadzenie do niej duchowości jako jednego z wielu wymiarów doświadczenia religijnego. Duchowość, rozumiana jako zindywidualizowana forma wiary w istnienie rzeczywistości pozaempirycznej, jest wyobrażaną, a więc odrealnioną wizją świata, którą cechuje poczucie transgresji osobowości, kreacji transcendencji oraz poczucie sensu nadawanego codzienności. Na ile więc medialne wydarzenia religijne pozwalają ukonkretnić duchowość, a na ile pogłębić religijność? Odpowiedź na to pytanie będzie myślą przewodnią referatu.

Orientacje seksualne jako przedmiot dyskursu prasowego. Analiza nagłówków publikacji w wybranych tygodnikach opinii

Nagłówek prasowy to najmniejsza forma dziennikarska, a jednocześnie jeden z najważniejszych elementów artykułu. Nagłówek jest zapowiedzią artykułu, a zarazem jego zwieńczeniem. Przede wszystkim ma zwrócić uwagę czytelnika, ale często zawiera konkluzję autora. Szczególnie artykuły opiniotwórcze, które zwykle przedstawiają subiektywne stanowiska, charakteryzują się większą swobodą często wykorzystując różne gry słów, metafory czy perswazję. W artykułach dotyczących zagadnień związanych z seksualnością człowieka ciężko ustrzec się od subiektywizmu – są to zagadnienia bardzo powiązane z innymi aspektami życia społecznego, takimi jak wiara, moralność, porządek społeczny, kontrola czy wreszcie władza. Dlatego też w dyskursie na ten temat pojawia się wiele kontrowersyjnych wypowiedzi o charakterze afektywnym. Przedmiotem prezentowanej analizy będą więc nagłówki prasowe artykułów dotyczących orientacji seksualnych (homoseksualizm, biseksualizm, transseksualizm), które pojawiły się w różnych czasopismach na przestrzeni 10 lat. Z kolei celem analizy będzie odpowiedź na pytania: czy dynamiczny charakter dyskursu na ten temat można dostrzec już w samym jego tytule? W jaki sposób autorzy wykorzystują nagłówek do swoich celów? Jakie mechanizmy perswazyjne się pojawiają? Wreszcie, czy istnieją jakieś strategie budowy nagłówków ze względu na czasopismo, w jakim artykuł jest publikowany? Analiza ma na celu naświetlić nagłówki prasowe, które często są niedostrzegane przez odbiorców, choć spełniają istotną rolę w przekazie. Zamierzam pokazać jakie funkcje pełnią i jak są wykorzystywane w dyskursie dotyczącym orientacji seksualnych.

**Wiara religijna a wspólnota etniczna.
Studium porównawcze przemian religijności tradycyjnej
w kaszubskiej gminie Parchowo oraz w górnośląskiej gminie
Tarnów Opolski**

Celem referatu jest analiza porównawcza zmian religijności tradycyjnej w społeczności kaszubskiej zamieszkującej w gminie Parchowo oraz wśród mniejszości niemieckiej z gminy Tarnów Opolski. Historyczna konieczność redefiniowania tożsamości narodowej spajanej z deklaracją wyznaniową wpłynęły na obraz religijności Kaszubów i mniejszości niemieckiej. Wytworzona w procesie inkulturacji religijność zawierała przejawy religijności ludowej, a święta i zwyczaje stały się istotnym elementem w procesie więziotwórczym, zacierającym lub podtrzymującym odrębność etniczną. Referat jest próbą odpowiedzi na brak systematycznych i pogłębionych badań socjologicznych, które ujmują religijność w kategoriach etniczności (przynależności regionalnej). Wyjaśnienie trwania elementów wspólnotowych religijności wymaga przyjęcia perspektywy lokalnej, która do tej pory nie była podejmowana przez badaczy. Ponadto studia nad religijnością ludową często deprecjonują ten typ wiary, zespalając ją z „zaściankową” powierzchownością.

Staram się odpowiedzieć na pytanie, jakie elementy tradycyjnej pobożności wpływają na charakter i przemiany religijności w życiu społeczności lokalnych charakteryzujących się silnym poczuciem przynależności etnicznej. Choć faktycznie jest zauważalne pokoleniowe „przesunięcie” akcentów w praktykach (indywidualizacja), selektywność i nowe oczekiwania wobec *sacrum*, to trudno utożsamić charakter tych zmian z ogólnokrajowymi. W referacie zrekonstruuje proces przemian i zweryfikuję tezy, zgodnie z którymi integracyjno-tożsamościowa funkcja niektórych praktyk znacznie spowalnia przemiany religijności. Jednocześnie postaram się odpowiedzieć na pytanie jak na Kaszubszczyźnie i Opolszczyźnie mieszkańcy osadzają swoją religijność na wielu płaszczyznach identyfikacji: Kaszuba/Ślązaka, Polaka/Niemca, Europejczyka. Podstawą referatu będą jakościowe badania terenowe w gm. Parchowo (pow. bytowski) oraz gm. Tarnów Opolski (pow. opolski) przeprowadzone z perspektywy społeczności lokalnej.

**Między samorealizacją a ideałem *self-made mana*,
czyli protestancki etos pracy a nowa duchowość**

Wystąpienie jest refleksją nad ścisłą zależnością i połączeniem się w jeden dyskurs motywacyjnego języka wywodzącego się z zachodniej kultury pragmatyzmu i racjonalności z dyskursem obecnym w nowej duchowości w postulacie samorealizacji. Jednym z przykładów owego amalgamatu semantycznego jest np. magicznie interpretowane myślenie pozytywne. Analiza ta pozwala uchwycić nałożenie się na siebie i scalenie narracji wywodzących się z postprotestanckiego ideału *self-made mana* z narracjami przynależnymi niechrześcijańskim wersjom duchowości. Materiałem źródłowym są wywiady prowadzone w 2015 roku z młodymi przedsiębiorcami Małopolski. Celem badań było ustalenie zakresu obecności praktyk i idei nowej duchowości w życiu młodego pokolenia Polaków zaczynających lub prowadzących od niedawna swoją działalność gospodarczą.

Mgr Agata Rejowska-Pasek, Uniwersytet Jagielloński
ag.rejowska@gmail.com

**Humanistyczne obrzędy przejścia jako świecka alternatywa
Polskiego Stowarzyszenia Racjonalistów**

Głównym propagatorem i inicjatorem wprowadzenia w Polsce świeckich, humanistycznych rytuałów przejścia jest Polskie Stowarzyszenie Racjonalistów, które definiuje siebie jako „zrzeszenie ludzi o światopoglądzie racjonalistycznym”. W polskim kontekście humanistyczne rytuały przejścia przedstawiane są przez Stowarzyszenie jako alternatywa dla osób pozostających w Kościele wyłącznie ze względu na rytuał (mimo że jest on dla nich obcy światopoglądowo). Dane przedstawiane przez socjologów religii wykazują, że ostatnią praktyką, która zanika jest uczestnictwo w rytuałach przejścia. Dochodzi do stopniowego zrywania z instytucją Kościoła, ale pozostanie pewnych „struktur mentalnych” powoduje, że przywiązanie do religijnych rytów jest wciąż obecne. Celem referatu jest prezentacja świeckich rytuałów przejścia w ujęciu Polskiego Stowarzyszenia Racjonalistów. Tłem dla interpretacji będzie instytucjonalna analiza tej organizacji jako agendy ideowej sekularyzmu i świeckiej alternatywy w przestrzeni publicznej.

Transformacje społeczno-polityczne a wiara naukowców. Przypadek Ukrainy

Co najmniej od epoki Oświecenia istnieje przekonanie, że nauka przyczynia się do zeświecczenia społeczeństw zachodnich i ostatecznie zastąpi religię. Badania wiary naukowców zdają się potwierdzać tezę o sekularyzacyjnym wpływie nauki na światopogląd religijny: uczeni, zarówno w Polsce, jak i na Zachodzie, są mniej religijni niż ogół społeczeństwa. Fundamentalne pytanie jednak dotyczy rzeczywistych przyczyn tego zjawiska, a dokładniej umiejscowienia społecznego filtru przyczyniającego się do areligijnej selekcji środowiska. Czy uczeni są rekrutowani z mniej religijnych rodzin, które w dodatku kształtują ich w kierunku pracy naukowej? Czy utrata wiary dokonuje się na studiach, a więc w trakcie pierwszego kontaktu z nauką? Czy to faktycznie nauka – uprawiana przez dojrzałego już badacza i pojęta jako instytucja społeczna, zasób wiedzy oraz metodologia – jest odpowiedzialna za zeświecczenie środowiska naukowego? Potwierdzenie tej ostatniej hipotezy mogłoby być jednym z argumentów na korzyść sekularyzującego wpływu nauki także w szerszej perspektywie społecznej i cywilizacyjnej. W moim wystąpieniu stawiam tezę, że, przynajmniej w niektórych przypadkach, to raczej kontekst społeczno-polityczny wpływa na religijność naukowców. Na materiale z Europy Wschodniej (wywiady pogłębione z 50 biologami i fizykami z Ukrainy) postaram się pokazać, jak postawy naukowców wobec wiary ulegają transformacji wraz ze zmianami, które mają miejsce w kraju po upadku Związku Radzieckiego.

Dr Wiesław Romanowicz, Państwowa Szkoła Wyższa w Białej Podlaskiej
romanowicz@poczta.onet.pl

Akcja „Wisła” jako czynnik kształtowania tożsamości religijnej prawosławnych na Południowym Podlasiu

Sytuacja Południowego Podlasia ma swoją odrębność, bowiem jednoznacznie trudno jest ją przyporządkować do konkretnego modelu funkcjonującego na pograniczach. Zakładam, że podstawowym aspektem różnicującym obecną społeczność tego regionu jest przynależność religijna poszczególnych jednostek, a następstwem wzajemnych relacji jest ukształtowanie odmiennego obrazu i oceny rzeczywistości

społecznej, która funkcjonuje w pamięci zbiorowej. Jest ona podnoszona i utrwalana w dyskursie publicznym i ukazuje wielość zależności i uwarunkowań. Natomiast tożsamość jednostkowa i zbiorowa tej społeczności została ugruntowana przez mnogość zdarzeń i różnorodnych okoliczności, które są pokłosiem losów wielu jednostek. W takich warunkach można obecnie wyodrębnić dwie podstawowe, choć wewnętrznie niejednorodne grupy społeczne, które wykazują zróżnicowany związek instytucjonalny z Kościołem rzymskokatolickim lub prawosławnym. W tym artykule nie będę zajmował się całościowym opisem społeczności Południowego Podlasia, lecz podejmę refleksję nad tożsamością jednej grupy, a mianowicie zbiorowością prawosławnych. Pragnę dowiedzieć, że dla jej samoidentyfikacji duże znaczenie miała akcja „Wisła”, z której skutkami do dnia dzisiejszego nie może się uporać znaczna część tej społeczności. Powyższy cel zamierzam osiągnąć, analizując wywiady z osobami, które osobiście doświadczyły skutków akcji „Wisła” oraz poprzez analizę dostępnej literatury.

Prof. Halina Rusek, Uniwersytet Śląski
halina.rusek@us.edu.pl

Religijność mieszkańców wsi w przekazie rodzinnym – trwałość i przemiany

Liczne badania wskazują, że współczesną polską wieś cechuje zmiana wzorów religijności i postaw wobec niej. Dają się w tym kontekście zauważyć różnice pokoleniowe oznaczające odchodzenie od wzorów nawiązujących do dawnej religijności ludowej ku wzorom nawiązującym do współczesnych, globalnych przemian religijności. Referat, stanowiący przyczynek do badań przemian współczesnej wsi, jest szkicem antropologicznym opartym na badaniach biograficznych przeprowadzonych wśród mieszkańców wsi położonej w centralnej części kraju. Główny problem badawczy to pytanie: jaki charakter i kierunek mają wskazane przemiany i jakie są ich konsekwencje społeczno-kulturowe w odniesieniu do społeczności wiejskiej – więzi sąsiedzkich i przemian wzorów aktywności kulturalnej. Przedmiotem badań są wzory religijności członków dwu- i trzypokoleniowych rodzin, postawy wobec niej, także wobec roli religii i instytucji religijnych (parafii) w życiu społeczności wiejskiej, jej roli jako instytucji kulturo- i więziotwórczej.

Religia przodków w realiach społeczeństwa wielokulturowego – młodzież pochodzenia arabskiego w Europie Zachodniej

Jedną z cech współczesnej Europy jest etniczne zróżnicowanie społeczeństw. Obecny napływ ludności do Unii Europejskiej nie jest zjawiskiem nowym. Można jednak wskazać elementy, które powodują jego wyjątkowość. Migracja odbywa się w skali masowej i w bardzo krótkim (jak na procesy społeczne) czasie. W większości są to mieszkańcy Bliskiego Wschodu, a więc ludność o obyczajowości ukształtowanej na fundamencie kulturowym określonym przez doktrynę religijną znacząco odmienną od rozpowszechnionej w Europie. W referacie zostaną omówione wyniki badań przeprowadzonych w Europie Zachodniej dotyczących stosunku trzeciego i czwartego pokolenia europejskich Arabów do religii i własnej praktyki religijnej. Ukazuje to stopień związków z tradycją przodków, ale też poziom integracji w społeczeństwach europejskich. Uwzględniono uczestnictwo w życiu religijnym wspólnoty, osobistą ocenę więzi z Bogiem, przestrzeganie europejskiego prawa, możliwość krytyki meczetów i kościołów, zaufanie do instytucji religijnych i organizacji ponadnarodowych w rozwiązywaniu konfliktów w świecie arabskim. Wśród młodzieży pochodzenia arabskiego żyjącej w Europie niski jest odsetek osób silnie związanych z religią. Większość deklaruje się jako niepraktykujący, były też wypowiedzi ateistyczne. Można uznać, że mimo uzyskania wiedzy o religii i praktykowania w młodości jej zasad, w wieku dojrzałym separuje się wiarę od życia codziennego, czyni z niej relikwiny tradycji. O dystansowaniu się od sfery religijnej świadczy też większe zaufanie do Unii Europejskiej niż Ligi Muzułmańskiej i Watykanu w sprawie działań pokojowych na Bliskim Wschodzie. Spadkowi religijności młodych europejskich Arabów towarzyszą przekształcenia obyczajów, tożsamości, przekonań, hierarchii wartości. Trudno na obecnym etapie badań określić, czy są to zmiany powiązane z redukcją zaangażowania religijnego, na ile z niego wynikają, na ile zaś odbywają się niezależnie, na przykład pod wpływem społeczności, oddziaływania mediów i tzw. kultury popularnej.

Troska o ekologię na przykładzie wybranych nowych ruchów religijnych w Japonii

Degradacja środowiska naturalnego to współczesny problem będący przedmiotem zainteresowania nie tylko ze strony organizacji świeckich, ale także religijnych, takich jak japońskie Sōka Gakkai, Sekai Kyūsei Kyō czy Seichō no Ie. Zaliczane są one do kategorii nowych ruchów religijnych, choć warto pamiętać, że powiązane ze świadomością ekologiczną przekonanie o sakralnym charakterze świata natury od zamierzonych czasów rozpowszechnione było wśród mieszkańców Kraju Kwitnącej Wiśni. Troska o stan środowiska naturalnego przejawia się zarówno w doktrynie i etyce, jak i praktycznych działaniach, takich jak: budowa własnych elektrowni słonecznych przez Seichō no Ie, uprawa ekologicznych warzyw na specjalnych farmach należących do Sekai Kyūsei Kyō, czy akcjach edukacyjnych prowadzonych przez Sōka Gakkai. Proekologiczna działalność tych organizacji religijnych, czyli nakierowanie na wartości postmaterialistyczne oraz związane z tym ambicje, by zmienić obowiązujący porządek społeczny, sprawiają, że można je traktować także jako ruchy społeczne. W tym przypadku religia stanowi również sens i uzasadnienie podejmowania działań mających na celu poprawę stanu środowiska naturalnego. Co więcej, sposoby radzenia sobie z wyzwaniem współczesnego świata przez nowe ruchy religijne wskazywać mogą na kierunki rozwoju nie tylko religii, ale także całego japońskiego społeczeństwa.

Mediatyzacja religii na przykładzie dyskursu prasowego w Polsce

Media stały się integralnym elementem współczesnych społeczeństw, w których zarówno życie jednostkowe, jak i zbiorowe podlega ich wpływowi. Rola i znaczenie oddziaływania medialnego dostrzegalne jest nie tylko w wymiarze relacji międzyjednostkowych, gdzie codzienność zaczyna być nasączana i wyznaczana przez specyfikę mediów i kody kultury medialnej, ale także są one zasadniczym wymiarem systemu społecznego, w którym zarówno stanowią odrębną część, podlegającą

własnej logice, jak i ich specyfika wpływa na poszczególne wymiary przestrzeni społecznej, w tym sferę religii. Wpływ mediów na religię wiąże się z procesem mediatyzacji, który może być – zgodnie z ujęciem S. Hjarvarda – identyfikowany bądź jako czynnik wpływający na produkcję i dystrybucję treści i znaczeń religijnych, bądź element „formatowania” przekazów analogicznie, jak czyni się to w odniesieniu do produktów popkulturowych, bądź też przejmowania funkcji instytucji religijnych w zakresie modelowania orientacji społecznie i kulturowo znaczących. Aspekty procesu mediatyzacji zostaną ukazane w kontekście dyskursu prasowego na łamach polskiej prasy w ostatniej dekadzie.

Dr hab. Piotr Stawiński, Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN
bielany@autograf.pl

Integracyjna i dezintegracyjna rola religii w procesach globalizacji

Truizmem wydaje się stwierdzenie, że współcześnie mamy do czynienia z wieloma modelami odzwierciedlającymi stosunek wspólnot religijnych do globalizacji. W najogólniejszym ujęciu może ona być postrzegana jako niosąca duchowe i moralne niebezpieczeństwa, wynikające z unifikującego skażenia obcymi ideami, lub jako szansa na wzbogacenie siebie, albo – częściej – środowiska zewnętrznego wartościami danej religii. Związany z tym segment pytań odnosi się do stymulującego wpływu procesów globalizacyjnych na utrwalanie się (lub wytwarzanie) lokalnych tożsamości i poczucia odrębności. Tymczasem, według niektórych opinii, analitycy globalizacji – spoza kręgu socjologów religii – nierzadko zniekształcają obraz religii w tym procesie. Dzieje się tak, ponieważ skupiają się na aspekcie politycznym i ekonomicznym, a jeśli już wchodzi na grunt kultury, to w utartych schematach dynamiki kultury popularnej i jej amerykanizacji.

W referacie zostaną postawione pytania o czynniki przemian w systemach religijnych. Czy są one zawsze, albo głównie, zewnętrznego pochodzenia? Czy znaczące systemy religijne przejawiają zdolność oceny i umiejętności adaptacyjne w świecie zmieniającym się w takim tempie? Byłyby wtedy „jak filtry, które rejestrują i analizują dane na temat zmian w atmosferze”, dostosowując cele i strategię do oceny sytuacji (James Beckford). Co mogłoby oznaczać, że wnikliwa obserwacja procesów wewnątrzreligijnych daje szansę spostrzeżeń i prognoz ogólniejszej natury. Na przykład na temat znaczenia elementów religijnych w powstawaniu i zmniejszaniu napięć, zarówno w wielokulturowych społecznościach zachodnich, jak i w relacjach Zachód–Wschód (głównie ze światem islamu).

Dr hab. Antoni Szwed, Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN
aszwed@poczta.onet.pl

O współczesnych próbach globalizacji religii w duchu deistycznym

Celem referatu jest poddanie krytycznej analizie jednego ze współczesnych pomysłów globalizacji religii. Chodzi o pomysł Roberta Corfe’a, który postuluje powołanie jednej światowej religii, pojmowanej w duchu odnowionego deizmu. Miałyby to być religia uniwersalna w istocie, sprowadzająca się do ogólnie akceptowanej etyki społecznej, ze znacznie zredukowanym aspektem religijnym. Ze względu na założoną uniwersalność projektu byłaby swego rodzaju eklektycznym zlepkiem dotychczasowych historycznych religii chrześcijańskich i niechrześcijańskich. Autor referatu krytycznie odnosi się do tego pomysłu. Sądzi, że nie jest to próba opisu stanu świadomości religijnej nowoczesnych społeczeństw typu zachodniego, lecz jest apriorycznym konstruktem, dokonany w duchu odnowionego deizmu, wspierającym określone działania kulturowe.

Dr Monika Ślęzak
monikaslezak@op.pl

Muzułmańscy imigranci w Polsce współczesnej

Referat przedstawia charakterystykę populacji imigrantów zamieszkujących Polskę, a przybyłych z krajów muzułmańskich lub krajów, gdzie ta religia współwystępuje.

Dr Michał Warchał, Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN
mwarch@interia.pl

Sekularyzacja inaczej: Marcela Gaucheta koncepcja „wyjścia z religii”

Celem wystąpienia jest przedstawienie podstawowych elementów koncepcji Marcela Gaucheta, której fundament stanowi wspomniane w tytule pojęcie „wyjścia z religii” (*sortie de la religion*). Gauchet jest autorem niemal zupełnie nieznanym w Polsce i raczej mało znanym poza Francją, tymczasem jego socjologiczno-antropologiczno-historyczna koncepcja, wyłożona po raz pierwszy w książce *Le desenchantement du monde* (Odczarowanie świata) z 1985 roku, jest jedną

z ambitniejszych współczesnych prób ujęcia ewolucji zjawisk religijnych i roli, jaką odgrywają w nowoczesnym i ponowoczesnym zachodnim społeczeństwie. „Wyjście z religii” oznacza u Gaucheta po pierwsze, że w świecie Zachodu dobiegło końca trwanie czegoś, co on sam nazywa „żywiółem religijnym” (*le religieux* – kategoria szersza od pojęcia religii), a co przez tysiąclecia od zewnątrz kształtowało społeczny byt człowieka, nadając charakter władzy, instytucjom itd. Po drugie „wyjście” oznacza też, że społeczeństwo wchłonęło w siebie żywiół religijny, niwelując inność charakterystyczną dla *sacrum* i włączając je niejako w zakres własnej wytwórczości. „Wyjście z religii” nie ma zatem nic wspólnego z zanikiem wiary czy praktyk religijnych. Gauchet odrzuca teorię sekularyzacji (rozumianej w kategoriach prywatyzacji, marginalizacji czy dezinstytucjonalizacji zjawisk religijnych) jako schemat wyjaśniający, uznając, że opisuje ona zaledwie powierzchnię zjawisk, nie sięga jednak ich rzeczywistych przyczyn, które sytuują się na głębszym poziomie strukturalnych przekształceń.

Mgr Irena Windyga, Uniwersytet Warszawski
irena.windyga@gmail.com

Definicje terminu „praca” w „Gościu Niedzielnym” i w „Zwiastunie Ewangelickim” – porównanie wyników analizy pola semantycznego z roczników 2003 i 2014

Celem referatu jest przedstawienie wyników porównania analizy pola semantycznego terminu „praca” w roczniku 2003 i 2014 najpopularniejszych czasopism wyznaniowych, skierowanych do wyznawców katolicyzmu oraz protestantyzmu w Polsce. Chodzi o następujące czasopisma: dla Kościoła rzymskokatolickiego – „Gość Niedzielny”, a dla Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego – „Zwiastun Ewangelicki”. Wnioski płynące z analizy ww. tytułów w obu ich rocznikach wskazują na istotne różnice definiowania nie tylko samego terminu „praca”, ale również szerszej problematyki związanej z aktywnością zawodową (np. kwestia definiowania i oceny przedsiębiorczości oraz bogactwa) lub z jej brakiem (np. przyczyny oraz skutki bezrobocia i postrzeganie osób bez zatrudnienia). Ponadto w analizowanych publikacjach zarówno o charakterze *stricte* religijnym, jak i pozareligijnym, oprócz określonego przekazu duszpasterskiego dotyczącego pracy, zwraca uwagę pewna odmienność oceny historycznej i obecnej sytuacji społeczno-ekonomicznej Polski. Należy jednak podkreślić, że pod wpływem takich wydarzeń, jak m.in. śmierć Jana Pawła II oraz wstąpienie Polski do Unii Europejskiej i w konsekwencji możliwość

swobodnej emigracji zarobkowej Polaków do krajów Europy Zachodniej, przekaz duszpasterski dotyczący problematyki pracy w „Gościu Niedzielnym” i „Zwiastunie Ewangelickim” uległ zmianom, które zostaną omówione w referacie. Jednocześnie warto zaznaczyć, że została zachowana jego wymowa wraz ze specyficznymi akcentami dla danego wyznania. Uznaję za wartościową próbę przedstawienia ewolucji (porównanie 10 lat wcześniej i później) przekazu duszpasterskiego dotyczącego pracy i skierowanego do polskich wyznawców protestantyzmu oraz katolicyzmu, tj. religii uznanych przez Maxa Webera za biegunowe we wzorcach postaw dotyczących zatrudnienia.

Prof. Monika Wohlrab-Sahr, University of Leipzig
wohlab@uni-leipzig.de

Conflicts over the Boundaries of Religion

Whereas sociologists of religion have, for a long time, struggled over polarized interpretations of the present religious situation – secularization versus religious vitality – this lecture argues for a change of focus. The main question is not if there is, or will be more or less religion, but how and with what results the boundaries and the scope of religion are negotiated. The central – and enduring – project behind the matter of secularization is not for the decline of religion, but rather for the differentiation, distinction, and – consequently – the relationship between religion and its other. This is where present-day conflicts take place and where they find different solutions. Here this is addressed as *secularity*.

This lecture argues that the present situation is complicated by the fact that these conflicts not only take place in a situation of increased religious plurality, but in one of a *disembedding* of religion. Religious disembedding means that there is not a specific institution with which the state or societal representatives can negotiate the religious-secular relationship. This leads to a necessity to deal with multiple demands for participation and representation as well as with diverse claims of authenticity and legitimacy by alleged spokespersons – none of which can easily be validated by trust in an institution. The actors in these conflicts sometimes only speak for themselves and their personal confession, but sometimes claim to speak for an entire religious community. Both claims are potentially infinite. They imply references to the non-negotiability of religious feelings and inner obligations, as well as offences of discrimination and counter-offences of incompatibility with dominant cultural values. For the analysis of conflicts, as well as for their societal

solution, this sets a frame that is very different from the previous one of church-state-relationships which have, in turn, long defined the religious-secular relationship.

Mgr Artur Wójtowicz
szwajcar@opoka.org

Kontrowersje wokół poligamii mormońskiej. Problematyka odradzania się wielożeństwa mormońskiego we współczesnym świecie

Rozwój poligamii we wspólnocie mormońskiej w XIX wieku był solą w oku wśród protestanckich wspólnot na terenie Stanów Zjednoczonych. Pod przymusem Kongresu mormoński stan Utah za prezydentury Wilforda Woodruffa pozornie zniósł małżeństwa pluralistyczne w swoich szeregach. Niemniej jednak po dziś dzień istnieją wspólnoty mormońskie praktykujące poligamię i walczące o jej zalegalizowanie. Wielokulturowość Europy również stawia pod znakiem zapytania konieczność legalizacji związków poligamicznych, z której niewątpliwie w sposób prawny skorzystaliby dzisiejsi mormoni. Dyskusje nad problematyką poligamii otwierają mormonom podwoje do realizacji pierwotnej doktryny.

Dr Artur Wysocki, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego
a.wysocki@uksw.edu.pl

Integracja imigrantów w parafiach na przedmieściach Paryża. Przemiany i współczesne uwarunkowania

Francja jest krajem, do którego imigranci przybywają licznie już od wielu dziesięcioleci. Jednakże ostatnie masowe fale imigracji pokazały ograniczenia w możliwościach przyjęcia i integracji, nawet dla państwa, w którym żyje tak wiele osób pochodzących z różnych krajów i kontynentów. W sposób szczególny zjawisko to jest widoczne w wielkich aglomeracjach, zwłaszcza w Paryżu i na jego przedmieściach. W wielu gminach podparyskich muzułmanie są już największą grupą religijną, a nieraz stanowią nawet większość wszystkich mieszkańców. Referat ma pokazać dotychczasowe próby integracji imigrantów we Francji poprzez pryzmat kilku parafii podparyskich, w których ich obecność jest bardzo znacząca. Podejmuje on także współczesne przemiany związane z nowym charakterem działań

radykalnych grup islamskich, a także kwestię wzrostu nastrojów nacjonalistycznych. Poza odwołaniem do francuskich opracowań zagadnienia referat będzie opierał się na analizie bieżących wydarzeń (zwłaszcza z ostatnich 2 lat) poprzez media, a także na badaniach prowadzonych przez Autora w kilku parafiach podparyskich (obserwacje, wywiady, badania dokumentów).

Dr Oleg Yarosh, Narodowa Akademia Nauk Ukrainy
o.yarosh@gmail.com

Trajektorie nawróceń na islam w sufickich wspólnotach w Europie Zachodniej

We współczesnych pluralistycznych społeczeństwach zachodnich trajektorie nawróceń na islam zależą od różnorodnych społeczno-kulturowych czynników. Thomas Luckmann zaznacza, że najważniejszym z nich jest nieobecność jednego wszechobejmującego kanonu religijnego, która sprzyja indywidualistycznej oraz selektywnej postawie wobec tradycji religijnych wśród mieszkańców Zachodu. Z kolei Lewis Rambo wyodrębnia pięć idealnych typów konwersji: apostazja lub dezercja, wzmocnienie lub zrewitalizowanie przywiązania do własnej religii, przejście od minimalnych zobowiązań do pełnego zaangażowania w działalność instytucji religijnej lub wspólnoty, przeniesienie się z jednej instytucji religijnej lub wspólnoty do innej w obrębie określonej tradycji religijnej, przejście z jednej wielkiej tradycji religijnej na inną. Ostatnie dwa typy można również określić jako konwersje wewnątrzreligijne oraz międzyreligijne (Sophie Gilliat-Ray). Jednocześnie Donald Taylor wyróżnia tzw. trudnych konwertytów (*awkward converts*). Taylor określa ich jako tych, którzy nie składają wyznania wiary w sposób formalny, tym niemniej biorą udział w rytualnych praktykach oraz życiu religijnym poszczególnej wspólnoty. Ostatnia kategoria jest najbardziej istotna dla moich badań, ponieważ tacy konwertyci są liczni w zachodnich wspólnotach sufickich. Szczególna uwaga w referacie zostanie również poświęcona motywacji nawróceń na islam, a także wewnątrzreligijnym trajektoriom wśród członków wspólnot sufickich Nakszbandijja-Hakkaniija (Rabbanijja) oraz Tarika Burhanijja w Berlinie.

Algorytmy religii – technika *data mining* w eksploracji wolumenów danych postaw religijnych

Logika podejmowanego tematu jedynie pozornie bazuje na legitymizacji zaawansowanych technik obliczeniowych w naukach społecznych czy na imperatywie eksploracji danych, jakim jest przetwarzanie repozytoriów gromadzonych w ramach relacyjnych sieci o potężnej wielkości wolumenów nazywanych *big data*. Analizy *data miningowe* stanowią odpowiedź na potrzeby unikających predefiniowania systemów analitycznych, których efektywność determinowana jest dostępem do przestrzeni danych. W obrębie współczesnej socjologii instrumenty statystyczne stanowią istotne wsparcie analityczne wielowymiarowych procesów i zjawisk z obszaru polityk publicznych, w tym rynku pracy, zarządzania organizacjami, edukacji, małżeństwa i rodziny, społecznych dysfunkcji, zdrowia publicznego, ale także postaw wobec religii. Zaawansowane analizy dostarczają informacji pozwalających na uzyskanie wieloczynnikowych charakterystyk statystycznych oraz eksplorację, opis i wyjaśnienie szeregu problemów badawczych związanych z religią i religijnością. Wraz z wykładniczym wzrostem wolumenów danych religijnych gromadzonych m.in. w sieciach teleinformatycznych, techniki badawcze typu *data mining* wykorzystują ekspansję serwisów internetowych w życiu publicznym, radykalną zmianę interakcji serwis–użytkownik w kierunku dynamicznego wykorzystania wirtualnych zasobów sieci Internet do badania systemów religijnych. Wraz z procesami redukcji regionalnych stref terytorialnych pozbawionych dostępu do sieci, Internet staje się istotnym forum dyskusji i platformą eksternalizacji doświadczeń religijnych często w kierunku formułowania religijnych wspólnot wirtualnych stanowiących analogi wspólnot terytorialnych. Ogólnoświatowa sieć grupuje idee religijne, doktryny i ogólnie treści zdywersyfikowane ze względu na formę i zawartość merytoryczną przekazu tworząc istotną przestrzeń badań dla socjologii religii.

Religijne znaczenia przedwojennych cmentarzy restytuowanych we współczesnej Polsce

Referat ma na celu analizę znaczeń przypisywanych przedwojennym, ewangelickim cmentarzom znajdującym się na tzw. Ziemiach Odzyskanych przez osoby i organizacje zajmujące się nimi, a odnoszącymi się do religii. Jak wskazują wyniki badań jakościowych przeprowadzonych na ziemiach północnej i zachodniej Polski tematyka religii jest poruszana przy okazji mówienia o starych cmentarzach przede wszystkim na dwóch poziomach: religijnej tożsamości chrześcijańskiej, do której badani odnoszą się jako do tej, która jest wspólną dla nich oraz pochowanych na cmentarzach, oraz na drugim poziomie kształtowania indywidualnej religijności badanych. W referacie omówię obydwie zidentyfikowane w badaniach poziomy.

Constructing Counter-Hegemony? Discursive Strategies in Polish Parliamentary Discourse for Building Resistance against the Hegemonic Position of Roman Catholicism

The strong position of the Roman Catholic Church in Polish society is a well-researched topic that is often taken for granted. In providing explanations, scholars usually stress the tight links between national identity and Roman Catholicism which result from Poland's troublesome history; that, in turn, has allowed the Roman Catholic Church to gain a privileged position both symbolically and politically. However, what seems to be missing is a general question, followed by related research on the constructions of counter-hegemony and resistance to this domination.

This presentation attempts to fill this gap by discussing the discursive strategies used (mostly by Palikot Movement/Your Movement and Social-Democratic Alliance MPs) in the plenary debates of the Polish Sejm in the 2011–2015 term; the discourses culled for analysis questioned what was viewed as the Roman Catholic Church's dominant and privileged position. Laclau and Mouffe's discourse theory will serve as a theoretical basis for this paper as my research focuses on the way these parties re-articulated national identity and state-church relations in their attempts to challenge the existing hegemony and build a new one.